

A magyar fosztó- és tagadóképzők morfo-szemantikai problémái, különös tekintettel az antonimitásra

Bevezetés

A következő dolgozatban a magyar fosztó- és tagadóképzők antonímáiról lesz szó. A szakirodalom által hangoztatott nézeteknek az érvényességét fogom közelebbről megvizsgálni, legfőképpen azt a kérdést, hogy az -(V)s melléknévképzőn és a -t(t) befejezett melléknévi igenévképzőn kívül létezik-e más antonímája a magyar privatív képzőnek.

Az erre vonatkozó észrevételeimet egy általam összeállított fosztó- és tagadóképzős kifejezéseket tartalmazó adatbázis segítségével próbáltam alátámasztani, amelynek szócikkeit Papp Ferenc *A magyar nyelv szóvéghmutató szótára* c. lexikonjára és *A magyar nemzeti szövegtár*¹ alapoztam. Egy több mint hétszáz privatív képzős szót tartalmazó lista született ebből, amelynek cikkeit szófaji-, alaktani-, hangtani- és jelentéstani kritériumok alapján csoportosítottam. E kritériumok közül a legfontosabbnak a felsorolt szavak alaptagjának a szófaji besorolását és a származékok ismertebb antonímáinak a megnevezését tekintettem. Ezeknek az adatoknak az összegyűjtésekor, antonímaszótár hiányában, főként nyelvérzékemre és *A magyar nyelv értelmező szótár*ára hagytam. Ennek ellenére több szó esetében sem sikerült megfelelő ellentétet találnom. Egyes poliszémikus kifejezéseket, pedig többször fel kellett tüntetnem, mivel a különböző jelentésekhez más-más ellentét kapcsolódott. A privatív képzős szavak listázása mellett a fő cél tehát az volt, hogy minél komplexebb jellemzést adjak a felsorolt szavakról, és így meg tudjam nevezni a privatív képzős származékok azon csoportjait, amelyekben a felfedezett azonosságok működnek.

¹ Magyar nemzeti szövegtár:
<http://corpus.nytud.hu/mnszbeta/> [2011-04-28]

Terminológia

A legtöbb nyelvtankönyv fosztóképzőnek nevez minden *-tAlAn*, *-AtlAn* és *-tlAn* morfémát. Terminológiailag nem tesznek különbséget a különböző szófajú szavakhoz kapcsolódó privatív derivátumok között (l. Keszler 2006, Bokor 2007). Néhány nyelvészeti kiadványban azonban a *f o s z t ó k é p z ő* terminus mellett egy másik szakszóval is találkozunk (l. Ruzsiczky 1961, H. Varga 2006). Ezek a munkák külön beszélnek a névszókhoz- és külön az igékhez kapcsolódó privatív toldalékokról, az előbbit *f o s z t ó k é p z ő*-, az utóbbit pedig *t a g a d ó k é p z ő* néven tárgyalják. A továbbiakban e tanulmány is megkülönbözteti a kettőt.

A különbségtételt a magyar privatív képző szemantikai és morfológiai ellentétpárjainak vizsgálata szempontjából tekintem indokoltnak, mivel a névszókhoz kapcsolódó privatív képző antonímái máshogy viselkednek, mint az igékhez kapcsolódóak.

E két terminus mellett egy harmadikat is használok, a *p r i v a t í v k é p z ő* kifejezést, amelynek használati szabálya nem tisztult le bennem a szakirodalmat olvasva, valószínűleg nincs is egyértelműsítve, hogy pontosan milyen jelentésmezőt fed le. E kifejezést a dolgozat hiperonimikus funkcióban szerepelteti, egy fölöttes kategóriaként, amely mind a fosztó-, mind a tagadóképzőkre vonatkozik.

1. A magyar privatív képző antonímái

A szakirodalom (l. Kiefer – Ladányi 2000: 174, H. Varga 2006: 75) szerint privatív képzős szavaink az *-(V)s* melléknévképzővel és a *-t(t)* befejezett melléknévi igenévképzővel áll szemben szemantikailag. Pontosítva: a magyar privatív képzőről szóló tanulmányok szerint a fosztóképzős szavak jelentéstani tanulmányozásakor *-(V)s* képzővel ellátott ellentétpárokkal találkozunk, míg a tagadóképzős kifejezések esetében *-t(t)* képzősekkel:

Névszói alaptag:

aránytalan – *arányos*

Igei alaptag:

befejezetlen – *befejezett*

családtalan – *családos*

fészületlen – *fészült*

művészietlen – *művészies*

kapálatlan – *kapált*

A következőkben nézzük meg, mit mutat meg nekünk minderről a privatív képzős adatbázis. Érvényes-e a szakirodalom vélekedése, és ha igen, milyen feltételek mellett? Ki lehet-e egészíteni e megállapítást más szempontokkal?

1.1. A főnévi alapú fosztóképzők antonímái

1.1.1. Főnévi alapú fosztóképzős szó - -(V)s melléknévképzős szó

A *Magyar grammatika* az -(V)s melléknévképzőnek négy típusát különbözteti meg. Az első típusba a *felhős*, *kerítéses* szavakban lévő melléknévképzők tartoznak, amelyek 'valamivel való ellátottság'-ot fejeznek ki. A második csoportba a *daliás*, *fiús* szavakban lévő 'hasonlítást jelölő' melléknévképzők kerülnek. A harmadikba a *zöldes*, *sárgás* 'kifejezések 'kisebb mértékű tulajdonságot jelölő' derivátumai. A negyedikbe pedig a *családiás*, *kivételes* szavak 'valamivel bíró, valamivel ellátott' jelentésű toldalékai (Keszler 2005: 318).

A magyar privatív derivátum antonímáival foglalkozó munkák szerint a felsorolt -(V)s melléknévképzők közül a fosztóképző a 'valamivel való ellátottságot' jelentőekkel áll antonim kapcsolatban. Szerintük az ilyen -(V)s képzős melléknevek az egymással „rész – egész”, illetve birtokviszonyban lévő dolgok és jelenségek közül olyan részeknek a neveiből képezhetők, amelyek az adott egésznek jellegzetes tartozékai, ugyanakkor nem elidegeníthetetlen, hanem leválasztható részei (H. Varga 2005: 104).

Ez a megállapítás igaz az olyan konkrét főnévből létrehozott -(V)s képzős melléknevekre, mint a *tövise*s, *virág*os, *sós*, de nem tartom érvényesnek az olyanokra, mint a *barátság*os, *kedve*s, *igazság*os. Ezeknek az elvont jelentésű főnevekből képzett mellékneveknek az esetében nem lehet leválaszthatóságról beszélni. A *barátság*, *kedv*, *igazság* az embernek nem „tartozéka”.

Ugyanakkor a szakirodalom által felállított képzési szabály nem alkalmazható az összes konkrét főnévre. A képzési szabály feltétele, hogy a leválasztás során ne szűnjön

meg létezni a szóban forgó entitás.² Nincs **gyomros (férfi)*, ahogyan **gyomortalan* sem, nincs **tüdős (nő)*, ahogyan **tüdőtlen* sem. Ebben az értelmezésben nem létezik a *#szíves – #szívtelen*, *#epés – *epétlen* sem. A *szíves – szívtelen* és az *epés* szavak lexikalizálódott kifejezéseként élnek nyelvünkben, jelentésük kompozicionálisan nem levezethető.

A *gerinctelen* szavunk szerkezetileg levezethető, amikor a 'gerinccel nem rendelkező' állatok megnevezésére használjuk. Lexikalizálódott kifejezés viszont akkor, amikor a 'befolyásolható, megalkuvó személy' jelzőjeként jelenik meg a beszédben. A *szívtelen* kifejezéssel együtt a metaforikus gondolkodás beszédben való realizációjának bizonyítékai.

Vizsgáljunk meg néhány tipikusnak mondható konkrét főnévből létrehozott fosztóképzős- és -(V)s képzős antonímapárt:

a. *bajusztalan* – *bajuszos*

b. *dologtalan* – *dolgos*

c. *fületlen* – *füles*

a. A *bajusztalan* – *bajuszos* antonímapár esetében jól működik a szakirodalom által felállított képlet, amely szerint a fosztóképzős szó ellentéte az -(V)s képzős szó.

Induljunk ki az értelmező szótár „*bajusztalan*” szócikkéből:

„1. Olyan <személy, állat v. növény>, akinek, amelynek általában v. a megszokottól eltérően nincs bajusza. (népies) *Bajusztalan* búza, macska; *bajusztalan* ifjú. A nők s a gyermekek *bajusztalanok*. Ki *bajuszos*, ki *bajusztalan*, de mind harminc év körül való. (Gárdonyi Géza) *Bajusztalan... fiatal kis népfölkelő baka őrizte a foglyokat.* (Krúdy Gyula)

2. (ritka) Ilyen személyre jellemző. *Bajusztalan* arc, felső ajak, viselet.” (ÉrtSz.)

Az értelmezéseket vizsgálva arra a következtetésre jutunk, hogy a *bajuszos*, vagyis a 'bajusszal ellátott' jelentésű szó a *bajusztalan* mindkét jelentésének antonímája lesz.

b. A *dologtalan* – *dolgos* ellentétpár esetében már másra figyelhetünk fel.

² 1. Kiefer Ferenc meghatározása: www.nytud.hu/szakcsoport/huszeves/slides/kiefer.ppt [2011 – 04 – 28].

Ha felmérést készítenénk arról, hogy mi a *dologtalan* szavunk ellentéte, valószínűleg a legtöbb anyanyelvi beszélő a *dolgos* szót vágná rá válaszként. Nézzük meg közelebbről, hogy ez az antonimaként megadott szó a *dologtalan* kifejezés minden jelentésének lehet-e ellentéte. A hétkötetes értelmező szótár a *dologtalan* szónak a következő értelmezéseit adja meg melléknévi értelemben:³

„1. Olyan <személy, csoport>, aki, amely munkátlanul él, nem szokott, nem szeret v. nem akar dolgozni. Dologtalan nő, úr; dologtalan család, társaság. Dologtalan gyermek vagy aggastyán is elég akadt, aki unalomból odaült néha a teknőhöz és lóbázta jobbra-balra. (Mikszáth Kálmán)

2. Olyan <személy>, akinek nem jut dolog, v. akinek éppen nincs munkája; tétlen. Dologtalan bámészkodók. Egy dologtalan íródiák beszédbe eredt a kocsissal. (Vas Gereben) A dologtalan pincérek szélvészféleg sűrűsödnek. (Krúdy Gyula)” (ÉrtSz.)

Amint azt a szócikkből látjuk: a *dologtalan* szó, első jelentésének, amely a munkátlanul élő, dologkerülő ember szinonimájaként él, a *dolgos*, -(V)s képzős szó lesz az ellentéte. A második értelmezésének viszont nem. Annak az embernek, aki abban az értelemben *dologtalan*, hogy nincs munkája, az *elfoglalt* ember lesz az ellentéte.

c. A *fületlen* – *füles* szó pár is jó példának mutatkozik a fosztóképzős szó kontra – (V)s képzős szó képletre.

„Olyan <tárgy>, amelynek a szokásostól eltérően nincs füle. Fületlen gomb, korsó, kosár, láda, táska, zseb. A korsót fületlenül adta vissza. || a. (ritka) Olyan <személy, állat>, akinek, amelynek vmely okból nincsen fülkagylója.” (ÉrtSz.)

A monoszém fosztóképzős szó ellentéte a füllel ellátott jelentésű *füles* lesz. Ha azonban fordítva vizsgáljuk meg a képletet, azaz azt nézzük meg, hogy az -(V)s képzős szónak a fosztóképzős kifejezés tökéletes antonimája lesz-e, rájövünk arra, hogy a képlet nem mindig működik oda-vissza.

A *füles* szónak melléknévi értelemben, a hétkötetes értelmező szótár a következő értelmezéseket adja:

³ Bár ritka a nyelvhasználatban, az értelmező szótár feltünteti a *dologtalan* szó határozószói használatát is. Ma már szinte csak az írott nyelv, az irodalmi korpusz őrzi e funkcióban lévő megjelenését: „3. *határozói használat(ban)* (ritka) Dologtalanul, tétlenül. Dologtalan álldogál, heverész. Két órára járt az idő, mire elkészült az ebéd; cseléd, marha, dologtalan állt azalatt. (Jókai Mór)” (ÉrtSz).

„I. melléknév Olyan <tárgy>, amelynek füle van. Füles gomb, korsó, kosár; (sport) füles labda: a) szőrrel kitömött, 2 kg súlyú bőrlabda, amelynek 25 cm hosszú füle arra való, hogy annál fogva dobják el; b) az ilyen labdával, szabályok szerint folytatott játék, mérkőzés. Füles láda, táska, zseb. A füles labda valamikor divatos sport volt. || a. Olyan <állat, ritk. személy>, akinek (feltűnően) nagy füle van. Füles csacsi, nyúl, szamár.” (ÉrtSz.)

Jól látható, hogy a füles szót úgy határozza meg, mint egy adott dolog, például: *gomb, korsó, kosár, labda* jellegzetes tartozékát. Ha a felsorolt tárgyakról a szokásostól eltérően, valamilyen oknál fogva hiányozna ez a tartozék, akkor beszélnék fületlen *gombról, -korsóról, -kosárról és -labdáról*.

Ha viszont a füles szót egy másik, kevésbé gyakori értelemben használjuk, vagyis olyan személy, vagy állat jelzőjeként, akinek/aminek feltűnően nagy a füle, akkor az ellentétes jelentésű szó nem a fületlen, hanem a kisfülű lesz.

E néhány példa fényében tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy konkrét főnévből képzett fosztóképzős szavak nagyon sok esetben az -(V)s képzős párjuknak csak bizonyos jelentéseivel állnak antonim kapcsolatban, és fordítva. Az ellentétesség szempontjából nem mindig fedik le azt a szemantikai mezőt, amire a másik szó vonatkozik.

1.1.2. A -AtlAn képző hatása az -(V)s képzős szavakra

Az adatbázis főnévi alapú fosztóképzős szavai között van néhány olyan, amelynek antonímája érdekes jelenségre példa. A kellemetlen, alkalmatlan, szemérmetlen szavak ellentétpárjaiban, a kellemetesben, alkalmatosban és a szemérmetesben világosan felismerhető az -AtlAn képző hatása. Ennek az analogikus befolyásnak a következtében ezek a szavak olyan hibrid származékokká váltak, amelyekben a fosztóképző „részei” és az -(V)s melléknévképző egyaránt megtalálható.

1.1.3. Főnévi alapú fosztóképzős szó - folyamatos melléknévi igenévképzős szó

Ritkábban bár, de a fosztóképzők ellentétpárjai között találunk olyanokat is, amelyek nem az adott fosztóképzős szó névszói alaptagjából, hanem az azzal megfeleltethető igei töből képezve jönnek létre.

Néhány esetben a fosztóképzős szavak -ó/-ő folyamatos melléknévi igenévképzős származékokkal állíthatók szembe szemantikailag.

Ilyen például a *gyanútlan* ellentétpárja a *gyanakvó*, amelynek nem névszó az alapja, mint a fentebb felsorolt példákban, hanem ige, a: *gyanakodik*. A *gyanútlan* eredetileg ellentétbe állítható *gyanús* szó csak morfológiai antonimaként tartható számon.⁴ Hiszen a *gyanús* olyan személy, csoport, dolog minősítése akire/amelyre gyanakodni lehet, akiről/amelyről feltehető, hogy valami rosszat fog elkövetni vagy követett el.

A fosztóképző és a folyamatos melléknévi igenévképző szembenállását az *élettelen* – *élő*, *dicstelen* – *dicső*, *hitetlen* – *hívő* szópárok példázzák még.

E szósor szerint tehát létezik egy olyan minta, amelynek analógiájára a fosztóképző főnévhez járul, az azzal antonim viszonyban szereplő párban az -ó/-ő képző pedig egy főnévből képzett igehez.

1.1.4. Főnévi alapú fosztóképzős szó - -ékony/-ékeny melléknévképzős szó

Bár adatbázisomban mindössze két példa mutatja az -ékony/-ékeny képző fosztóképzővel való szembenállását, ez a melléknévképző is a fosztóképzők antonímái közé sorolható. Ide tartozik a *terméketlen* szó *termékeny*- és az *érzéketlen* szó *érzékeny* antonímája. Ezeknek a fosztóképzős szavaknak az ellentétei is igéből létrehozott melléknevek.

1.1.5. Főnévi alapú fosztóképzős szó - befejezett melléknévi igenévképzős szó

A felállított szabálynak ellentmondva a -t/-tt melléknévi igenévképző nemcsak tagadóképzős, de fosztóképzős szavakkal is alkothat ellentétpárt. Ezek az ellentétek természetesen mind igéből képzett melléknevek lesznek. Az *érdektelen* – *érdekel*, *alaptalan* – *(meg)alapo**zott*, *korlátlan* – *korláto**zott*, *rendetlen* – *rendez**ett*, *nyugtalan* – *nyugod**t* szópárok erre a ritka jelenségre adnak példát.

⁴ Morfológiai antonimitásról akkor beszélünk, amikor egy szópár tagjainak morfémai csak formailag állnak szemben egymással, szemantikailag nem.

Az *érvetelen* szó poliszémiaként több különböző antonímával is rendelkezik. A 'figyelemre nem méltó' jelentésű szónak az -(V)s képzős *érdekes*, míg az olyan személy jelzőjének, aki 'valamilyen ügyben nem érintett' a -(t)t képzős *érdektel* lesz az ellentéte.

A felsorolt fosztóképzős szavak közül ugyan többnek létezik -(V)s képzős párja, de ezeknek az esetében is csak alaktani szembenállás figyelhető meg: a *korlátlan* – *korlátos*, *rendetlen* – *rendes* szavak inkább csak morfológiailag alkotnak oppozíciót.

Bár az *alaptalan* szónak bizonyos kontextusban az *alapos* (pl. *gyanú*) lehet antonim párja, ennek a kifejezésnek is a -(t)t képzős ellentéte nevezhető a legtipikusabbnak.

Ezek az antonim szó párok is egy analógiás alapon működő jelenséget példáznak, ahol a főnévi alapú fosztóképzős szó egy igei alapú befejezett melléknévi igenév képzős szóval áll antonim kapcsolatban.

1.1.6. Főnévi alapú fosztóképzős szó - *-teli*, *-dús* végű szavak

Több olyan szó párral is találkozunk, ahol a főnévi alapú fosztóképzős származék -*teli* és -*dús* utótagot tartalmazó szavakkal áll antonim viszonyban. Ilyen az *örömtelen* – *örömteli*, *reménytelen* – *reményteli*, *páratlan* – *páradús*, *színtelen* – *színdús* (?), *eseménytelen* – *eseményteli* (?) – *eseménydús*, *fantáziátlan* – *fantáziateli* (?) – *fantáziadús*, *szellemtelen* – *szellemteli* (?) – *szellemdús* stb.

A -*teli* és a -*dús* morfémák szinonim utótagokként akár ugyanannak a kifejezésnek két változatát is létrehozhatják. Az *eseménydús*, *fantáziadús*, *szellemdús* kifejezések mellett hallani az *eseményteli*, *fantáziateli*, *szellemteli* szavakat is a beszélt nyelvben.⁵

1.1.7. Főnévi alapú fosztóképzős szó - *-val* rendelkező kifejezés

A főnévi alapú fosztóképzős kifejezések között létezik több, amelyhez nem tudunk egy szóból álló antonímát társítani. A *háztalan* kifejezés ellentéte csak a 'házzal rendelkező' körülírással szerkesztett lehet, az *apátlan* az 'apával rendelkező', az *otthonatlan* az 'otthonnal rendelkező'.

⁵ A *színdús* kifejezést a Magyar Nemzeti Szövegtárban (pl. *Állok Dunánk szélén, a pesti parton: előttem a kép, színdús üde karton.*) is megtaláljuk, az *eseményteli*, *fantáziateli*, *szellemteli* kifejezések magyar nyelvben való használatát pedig számtalan internetes találat példázza.

A felsorolt privatív képzős szavaknak léteznek ugyan *-(V)s képzős* párjaik, de ezek kompozicionálisan nem levezethető jelentésű kifejezések. A *házas*, *apás*, *otthonos* lexikalizált szavak, mást jelentenek, mint ami a morféimák kombinációjából következne. A *házas* nem azt jelenti, hogy 'van háza', ahogyan azt várnánk, hanem azt, hogy *nős/férjezett*. Az *apás* nem az 'apával rendelkező' személyre vonatkozik, az olyan gyerekekre mondjuk általában, aki nagyon ragaszkodik az apjához. Az *otthonos* kifejezés sem 'otthonnal rendelkezőt' jelent, hanem a *kényelmes* (lakás) szinonimájaként használjuk.

1.1.8. Főnévi alapú fosztóképzős szó - más tövű szó

Az adatbázist végignézve egy sor olyan fosztóképzőt látunk, amelynek nem létezik ugyanabból a tövből létrehozott antonimája. Többnek van ugyan *-(V)s képzős* párja, de ezeknek a szavaknak az esetében is csak morfológiai szembenállásról beszélhetünk.

A *becstelen* szavunknak létezik *-(V)s képzős* párja, a *becses*, de ezek között a szavak között ma már nincs oppozíció. A *becstelen* melléknév antonimája az *erkölcsös*, *tisztességes* szavak lesznek.

Ugyanez a jelenség figyelhető meg például a *csintalan* szavunk esetében is, ahol az ugyanabból a tövből létrehozott *-(V)s képzős* szó a *csinos* lesz.

1.1.9. „Fosztóképzős dublettek”

A fosztóképzők tárgyalásakor külön figyelmet érdemelnek az ún. *fosztóképzős dublettek* (H. Varga 2005: 107), amelyek akkor jönnek létre, amikor ugyanaz a szótő a fosztóképzőnek több alakváltozatát is felveszi. Ilyenek például a *szeplőtlen* – *szeplőtelen*, *gondtalan* – *gondatlan*, *tárgytalan* – *tárgyatlan*, *tudattalan* – *tudatlan* szópárok.

A *g a z d a s á g o s s á g r a v a l ó t ö r e k v é s* értelmében a nyelv szókészletrendszeréből előbb-utóbb valamelyik alaknak ki kell esnie. A *szeplőtlen*–*szeplőtelen*, *gondtalan* – *gondatlan*, *tárgytalan* – *tárgyatlan*, *tudattalan* – *tudatlan* szavak esetében beszélhetünk az egyik változat kieséséről, de csak szemantikai értelemben, hiszen az ilyen típusú párok esetében az egyik alakváltozat az eredeti jelentésével „eltűnik” a szókészletből, és egy új jelentéssel, új szóként jelenik meg. A nyelv alaptulajdonsága, hogy a szavakat nem hagyja funkciótlanul, de nem engedi, hogy

ugyanazt a funkciót két elem is betöltse, így a *nyelvi ökonómia* szolgálatában az alakpárok tagjainak jelentése is és használati köre is elkülönül egymástól. Jelentésmegoszlás figyelhető meg a szavak között. Például a *szeplőtlen* szavunk olyan személyre/bőrfelületre vonatkozik, akinek nincs szeplője/amin nincs szeplő, míg a *szeplőtelen* inkább csak az irodalmi- és a szakrális nyelvben létezik, vallási értelemben használatos, mivel a leggyakrabban Szűz Mária jelzőjeként jelenik meg.

Ahogy a felsorolt szó párok tagjai között jelentésbeli elkülönülés ment végbe, úgy az -(V)s képzős szavak is csak a szó pár egyik tagjával kerültek antonim kapcsolatba. A *szeplős* antonímája a *szeplőtlennek*, de a *szeplőtelennek* nem, a *gondos* antonímája a *gondatlannak*, de a *gondtalannak* nem, a *tárgyas* antonímája *tárgyatlannak*, de *tárgytalannak* nem.

A *tudattalan* – *tudatlan* ráadásul szófajilag is elkülönült egymástól, míg a *tudatlan* a tájékozatlan, buta ember minősítése maradt, addig a *tudattalan* azoknak a pszichikai jelenségeknek a megnevezésévé vált, amelyek tudat alatt játszódnak le.

Következtetések

A főnévi alaptag esetében a fosztóképző az -(V)s melléknévképzővel, az -ó/-ő folyamatos melléknévi igenévképzővel, a -t(t) befejezett melléknévi igenévképzővel és az -ékony/-ékeny melléknévképzővel áll szemben szemantikailag, valamint az olyan utótagszerű képződményekkel, mint a -teli és a -dús.

1.2. A melléknévi alapú fosztóképzős szavak antonímái

1.2.1. Melléknévi alapú fosztóképzős szó - alapszó

Számos olyan melléknévi alapú fosztóképzős szavunk van, amelynek az antonímája maga az alapszó lesz. E kategórián belül négy csoportot tudunk megkülönböztetni.

Az elsőbe az olyan melléknévi alapú fosztóképzős szavak kerülnek, amelyeknek maga a monomorfémikus tő lesz az antonímája. Ezt az esetet jól példázzák a *hűtlen* – *hű*, *boldogtalan* – *boldog*, *komolytalan* – *komoly* szó párok.

A második csoportba az olyan fosztóképzős szavak tartoznak, amelyeknek (viszonylagos) töve egy főnévből és egy -i melléknévképzőből áll. A fosztóképzős szavak ellentéte ez a (viszonylagos) tő lesz. Az *íróiatlan* ellentéte az *írói*, a *költőietlené* a *költői*, a *nemzetietlené* a *nemzeti*.

A harmadik csoport fosztóképzős szavainak (viszonylagos) tövei főnevet és -szerű utótagot tartalmazó szavak. Ebben a csoportban a privatív képzős szavaknak az antonímája ez a -szerű végű szó lesz. A *célszerűtlen* – *célszerű*, *korszerűtlen* – *korszerű*, *tervszerűtlen* – *tervszerű* típusú szavak példázzák e jelenséget.

A negyedik csoportba pedig olyan privatív képzős szavak kerülnek, amelyeknek (viszonylagos) töve egy igéből és egy folyamatos melléknévi igenévképzőből tevődik össze. A privatív képzős szavaknak az antonímája ez a (viszonylagos) tő lesz. Ebben a csoportban az *kedvezőtlen* ellentéte a *kedvező*, *önállótlané* az *önálló*.

A példák szerint a melléktneveken végbemenő deriváció során olyan lexémát kapunk, amely a melléknév által megnevezett tulajdonság hiányára utal.

1.2.2. A melléknévi alapú tisztátalan/ tisztátlan fosztóképzős dublett

Ahogy azt látjuk, a *tiszta* szónak két fosztóképzős alakváltozata is benne van a magyar nyelv szókészletrendszerében: a *tisztátalan* és a *tisztátlan*.

Ezeknek a jelentése azonban, a már felsorolt fosztóképzős dublettektől eltérően, nem különült el élesen egymástól. Használatukban átfedések figyelhetők meg, hiszen mindkét alakot használják az olyan személy jelzőjeként, aki erkölcsileg szennyezett, aki vallási értelemben nem tiszta, és mindkettő megjelenhet a koszos, szennyezett dolgok attribútumaként. Tehát használják őket metaforikus és nem metaforikus értelemben is. A *Magyar értelmező szótár* szerint a *tisztátalan* változatnak a *tisztátlannal* szemben van főnévi használata is, amely a vallási szempontból tisztátalan személy megnevezéseként él a nyelvben, tehát többszófajú szó (ÉKSz): *A tisztátalan a szentet teszi alkalmatlanná a kultusz számára.*⁶

⁶ A példamondat a *Keresztény bibliai lexikon Tisztátalan, tisztátalanság* c. szócikkből származik: http://agost.myip.hu/vak/cd2/szakmai_anyagok/biblia/kommentar/klx/index.html [2011-04-28].

Mivel mindkét kifejezés (szinte) ugyanazt a jelentésmezőt fedi le, az antoníma is ugyanaz lesz. Ezek pedig a *tiszta*, *érintetlen* szavak.

1.2.3. Melléknévi alapú fosztóképzős szó - -(V)s képzős szó

Melléknévi alapú fosztóképzős szavainknak néhány esetben -(V)s képzős szó lesz az antonímája. Ha szemügyre vesszük az adatbázisban megjelenő melléknévi alapú fosztóképzős szósort, észrevesszük, hogy -(V)s képzős ellentéte csak az -i melléknévképzős szavaknak lehet. De az ilyen melléknévképzővel rendelkező származékok közül is csak néhánynak létezik -(V)s képzős ellentétpárja. Ilyen például a *férfiatlan*, amelynek a *férfiás*, az *udvariatlan*, amelynek az *udvariás* és a *hazafiatlan*, amelynek a *hazafiás* az ellentéte.

1.2.4. Elégtelen - elégséges

Az *elégtelen* – *elégséges* szópár kivételnek tekinthető a fentebb megállapított szabály alól. Hiszen az *elég* monomorfémikus melléknévként képezi a fosztóképzős szó tövét. Ebben a példában az -(V)s képző nem a fosztóképzős szó tövét képező melléknévhez, az *eléghez* kapcsolódik, hanem az abból képzett főnévhez, az *elégséghez*.

Számtalan olyan szópárunk van az adatbázisban, amelyben a *ségtelen* – *séges* végződés jelenik meg. Ilyen például a *szentségtelen* – *szentséges*, *szükségtelen* – *szükséges*, *tehetségtelen* – *tehetséges*, *tisztességtelen* – *tisztességes*, *egészségtelen* – *egészséges*. Talán ezeknek az analógiájára alakult ki az *elégséges* szavunk, ahogyan a *embertelen* – *emberséges* szópár -(V)s melléknévképzős szavának esetében is.

1.2.5. Melléknévi alapú fosztóképzős szó - más tövű szó

A melléknévi alapú fosztóképzős szavak között ritka az olyan, amelynek nem lehet ugyanabból a tövből létrehozni az ellentétpárját. Adatbázisomban mindössze egy példa van erre, az *egyetlen* fosztóképzős szó. Létezik ugyan az *egyes* származék, de ezzel nem működik az antonimikus megfeleltetés. Az *egyetlen* antonímája a *sok*; *több*; *több*, *mint egy* kifejezések lehetnek.

Következtetés

A melléknévi alaptag esetében a fosztóképző az -(V)s melléknévképzővel áll antonim kapcsolatban.

1.3. A magyar tagadóképző antonímái

1.3.1. Tagadóképzős szó - befejezett melléknévi igenévképzős szó

A tagadóképzős származékoknak a szakirodalomban hangoztatott antonímájára, a -t/-tt befejezett melléknévi igenévképzős szavakra az adatbázisban számtalan példát találunk. Az értelmező szótár a *csépeletlen* szónak a következő jelentését adja meg:

„Olyan <gabonaféle>, amely még nincs kicsépelve; ki nem csépelte. *Csépeletlen búza.*” (ÉrtSz), amely a *csépelt* kifejezéssel tökéletes oppozíciót alkot. Ugyanilyen megfeleltetés figyelhető meg például a *kitakarítatlan* – *kitakarított*, *bezáratlan* – *bezárt* szavak esetében is.

A példákból kitűnik, hogy deverbális képzésnél a tagadóképző olyan személyekre és dolgokra utal, akiken és amiken nem hajtották végre az alapszóban megjelölt cselekvést, akikkel és amikkel nem történt meg az alapszóban megjelölt esemény.

1.3.2. Tagadóképzős szó - folyamatos melléknévi igenévképzős szó

Ahogy az a főnévi alapú fosztóképzős szavak esetében láttuk, folyamatos melléknévi igenévképzős kifejezések is előfordulnak antonimaként az adatbázisban. Néhány példa arra mutat rá, hogy ezek az -ó/-ő képzős szavak nemcsak a fosztóképzők, de a tagadóképzők ellentétpárjaiként is megjelenhetnek. Az *írástudatlan* – *írástudó*, *moccanatlan* – *moccanó*, *önzetlen* – *önző* szó párok erről tesznek tanúbizonyságot.

A tagadóképzős szó – befejezett melléknévi igenévképzős minta mellett tehát létezik egy olyan analógiára épülő jelenség, amelyben az igei alapú privatív képzős szó ellentéte egy igei alapú folyamatos melléknévi igenévképzős szó.

1.3.3. Tagadóképzős szó - -(V)s melléknévképzős szó

Néhány tagadóképzős kifejezésnek névszói alapú -(V)s képzős szó lesz az antonim párja. Az adatbázisban az *engedetlen* és az *illetlen* kifejezések példázzák a jelenséget, az előbbi az *engedelmes*, míg az utóbbi az *illedelmes* szóval áll antonim kapcsolatban.

1.3.4. Tagadóképzős szó - más tövű szó

A tagadóképzős szavak csoportjában is vannak olyanok, amelyeknek nincs ugyanabból a tövből létrehozott antonimája. Többnek létezik ugyan befejezett melléknévi igeneves párja, de ezeknek a szavaknak az esetében csak morfológiai szembenállásról beszélhetünk.

A *faragatlan* szavunknak létezik a -t(t) képzős párja, a *faragott*, de ezek között a szavak között (általában) nincs oppozíció. Ha egy meg nem faragott fa- vagy kődarabról beszélünk, akkor is inkább tagadósavas kifejezéseket használjuk, mint a tagadóképzős szót. A *faragatlan* szóval általában embereket szoktunk minősíteni. Olyan személyekre használjuk, akiket neveletlennek, műveletlennek, durvának tartunk.

1.3.5. Nem szabályos képzésű tagadóképzős szavak

A szakirodalom által hangoztatott megállapításnak ellentmondva, amely szerint deverbális képzésnél az -AtlAn az egyetlen olyan alakváltozat, amely a szótőhöz kapcsolódik (l. Kiefer–Ladányi 2000: 172–173), van néhány olyan igéből létrehozott származékunk, amelyben a -tAlAn variáns jelenik meg. Ilyen a *zavartalan*, *védtelen* szavunk. A *zavartalan* esetében a -tAlAn variáns -AtlAn helyett való megjelenését az alapszó *n o m e n v e r b u m*ként⁷ való viselkedésével magyarázhatjuk. Hiszen a *zavar* szótő mind igeként, mind főnévként használatos a magyar nyelvben. A mássalhangzóra

⁷ „A *nomenverbum* olyan szó, amely azonos alakjában névszó is és a hozzá értelmileg tartozó ige is: *fagy* ('fagypontra alatti hőmérséklet', illetve 'megfagy'), *les* ('leszállás', illetve 'leszállódik'), *nyom* ('lábnyoma', illetve 'nyomást gyakorol'), *vész* ('vihár, pusztulás', illetve 'elvész'), *zár* ('zárszerkezet', illetve 'bezár'), *zavar* ('zavarodottság', illetve 'zavart okoz').” (Tótfalusi István: <http://www.szokincshalo.hu/szotar/>) [2011-04-29].

végződő denominális származékok hatására válhatott a szó a szabálytalan képzésű alakká.

A *véd^ttelen* talán a **védelem^ttelen* denominális származék rövidüléséből alakulhatott ki, megtartva a 'védelem nélküli' jelentését. A szótó összetételi előtagként⁸ való megjelenése is erre a megállapításra enged következtetni.

Következtetések

Igei alaptag esetében a tagadóképző a *-t(t)* befejezett melléknévi igenévképzővel, az *-ó/-ő* folyamatos melléknévi igenévképzővel és az *-(V)s* melléknévképzővel áll antonim kapcsolatban.

1.4. A -hAtAtlAn képző antonímái

1.4.1. -hAtAtlAn képzős szó - -hAtÓ képzős szó

A *-hAtAtlAn* melléknévképzőt mind az 1961-es megjelenésű *A mai magyar nyelv rendszere*, mind az először 2000-ben kiadott *Magyar grammatika* önálló képzőként említi meg. Újabb keletű, de már gyakori és termékeny derivációs toldaléknak tekintik, olyan morfémának, amelyben a mai beszélő a ható igeképzőt és a fosztóképzőt még világosan el tudja különíteni (Ruzsiczky 1961: 384; Keszler 2006: 318).

Ha önálló képzőként tekintenek rá a mai grammatikák, akkor valószínű, hogy e derivációs toldalékok együtt valamilyen jellegzetes szemantikai többletet nyújtanak a képzés során, hiszen a képzőegyesítés egészének funkciója különbözik az alkotóelemek funkcióitól. A *-hAtAtlAn* képzőben a két toldalék felismerhetősége azonban arra mutat rá, hogy összeolvadásuk még folyamatban van.

A képzők összeforrásának eredményét szinkrón szempontból *összetett képző*nek nevezzük.⁹ A mai magyar nyelv teljességre törekvő, szintézisjellegű munkáinak az *összetett képző*kről szóló részeit olvasva azonban arra a következtetésre jutunk, hogy még nem született konszenzus e leíró szempontú kifejezés használatát illetően. A különböző

⁸ l. *védangyal*, *védegylet*, *védszent*.

⁹ Történeti szempontból *képzőbokornak*, de mivel e derivátum esetében a képzők összeforradása még folyamatban van, e diakrón szempontú terminust még aligha használhatnánk.

munkák különbözőképpen definiálják e jelenséget, és vitatkoznak azon, hogy a *-hAtAtlAn* toldalékra összetett képzőként vagy két külön képzőként tekintsünk-e.

Ha a *-hAtAtlAn* képzőt egyetlen privatív értelmű derivátumnak tekintjük, akkor a vele ellentétes jelentésű toldalék a szintén összetett *-hAtÓ* lesz. Az adatbázisban megjelenő számos példa azt mutatja, hogy a *-hAtAtlAn* ellentéte a *-hAtÓ* toldalék: *áthághatatlan* – *áthágható*, *kifogyhatatlan* – *kifogyható*, *fékezhetetlen* – *fékezhető*... stb.

1.4.2. *-hAtAtlAn* képzős szó - igenévképzős szó

Néhány esetben a *-hAtAtlAn* toldalék igenévképzőkkel áll szemben szemantikailag.

A *halhatatlan*, *múlhatatlan*, *nyughatatlan* szavak ezt a ritka jelenséget példázzák. A *halhatatlan* szó a beálló melléknévi igenévképzős *halandó*val és (ritkábban) a folyamatos melléknévi igenévképzős *haló*val áll szemben szemantikailag, a *múlhatatlan* a beálló melléknévi igenévképzős *mulandó*val és a folyamatos melléknévi igenévképzős *múló*val-, míg a *nyughatatlan* a befejezett melléknévi igenévképzős *nyugodt*tal.

1.4.3. *-hAtAtlAn* képzős szó - *-(V)s* melléknévképzős szó

A *állhatatlan* – *állhatatos* szavak a *-hAtAtlAn* képző és az *-(V)s* melléknévképző szembenállásának bizonyítékai.

1.4.3. *-hAtAtlAn* képzős szó - más tövű szó

Néhány *-hAtAtlAn* képzős szónak nem létezik *-hAtÓs* ellentétpárja. Vannak olyanok, amelyeket csak más tövű szóval tudunk szembeállítani. Ilyen az *ellenállhatatlan*, amelynek a *visszataszító* az ellentéte, a *rettenthetetlennek*, amelynek a *gyáva* és a *felbecsülhetetlennek*, amelynek a *jelentéktelen*.

Következtetések

A *-hAtAtlAn* képző a *-hAtÓ* képzővel, az *-(V)s* melléknévképzővel és az igenévképzőkkel állítható szembe szemantikailag.

1.5. A fosztóképzős származék töve módosítószó

Egyetlen példa sorolható ebbe a csoportba: a *bizonytalan* szavunk, amely a *bíz* ige és egy *-n* névszóképző összekapcsolásából alakult ki, amelyben a derivátum később palatalizálódott. Határozószói szerepe a: *bizonyos az, hogy* szerkezetből alakulhatott ki.¹⁰

A ma használt módosítószónak az ellentéte a *biztos*, *(maga)biztos*, *határozott*, *rögzített*, *eldöntött* szavak lesznek. Poliszém szóként nagyon nagy jelentésmezőt fed le, ezért is kap ilyen sok ellentétpárt.

1.6. A -képtelen végű szavak antonímái

Az adatbázist tanulmányozva feltűnően sok *-képtelen* végű szóval találkozunk. Ezek főnévi alaptaggal rendelkező szavak, amelyek sémaszerűen mind főnévhez kapcsolódnak, és mind ugyanazzal a végződéssel állnak szemben: a *-képes*szel. A *határozatképtelen*, *védekezéséptelen*, *cselekvőképtelen*, *fejlődésképtelen*, *fizetéséptelen*, *forgalomképtelen*, *keresetképtelen*, *kormányzásképtelen*.... stb. kifejezések közös végződéseinek összetételi utótagként viselkednek.

1.7. A privatív képzős határozószók antonímái

A privatív képző segítségével nemcsak melléneveket tudunk létrehozni. Az *önkéntelen*, *díztelen*, *kénytelen*, *maradéktalan*, *kérdezetlen*, *eszméletlen*, *szüntelen*, *zavartalan*, *éktelen*, *észrevétlen*, *akaratlan* szavak olyan fosztóképzős származékok, amelyek mind melléknévi-, mind határozószói használatban megjelennek a nyelvben:

Önkéntelen mosoly futott át arcán. – melléknévi használat.

¹⁰ Tótfalusi István: <http://www.szokincshalo.hu/szotar/>? [2011-04-30].

Önkéntelen felsikoltott. – határozószói használat.¹¹

Bár ez utóbbit inkább az irodalmi nyelv, a választékos stílus sajátjának tartjuk.

Létezik olyan privatív képzős lexéma is, amelyet szinte csak határozószóként használunk. Ilyen például a *hirtelen* és az *étlen* szavunk.

A *hirtelen*nek valódi jelentése 'hír, tudomás nélküli' volt, ebből fejlődött ki 'váratlanul, gyorsan' jelentése, ami ugyanis „hír nélkül”, a beszélők előzetes tudta nélkül történik, az váratlan számukra (H. Varga Márta 2006a).¹² A határozószói szerep mellett, persze a mai napig megjelenik az eredeti-, melléknévi szerepben is: *hirtelen haragú ember*, de ebben a funkcióban sokkal korlátozottabb a használata.

A ma élő alakváltozatok, a *híres* és a *hirtelen* csak morfológiailag alkotnak oppozíciót, egykori szemantikai kapcsolatuk teljesen elhomályosult, amit az is mutat, hogy a *hirtelen* i-je megrövidült.

Az *étlen* szavunk esetében szinte alig találni példát a melléknévi használatra. A magyar értelmező szótár a melléknévi jelentést már fel sem tünteti.

1.7.1. Privatív képzős határozószó - -vA határozói igenévképző

A privatív derivátumos határozószók több esetben -vA igenévképzős szavakkal állnak szemben szemantikailag. Az *akaratlan* – *akarva*, *díztelen* – *díszítve*, *eszméletlen* – *eszmélve*, *kérdezetlen* – *kérdezve*, *zavartalan* – *zavarya* párok bizonyítják e két toldalék szembenállását.

Fontos, hogy ezeknek a szavaknak az esetében meglegyen a morfológiai különbségtétel. Míg az *akaratlan* (pl. sértés, hiba) melléknév esetében az *akart* melléknév lesz az antoníma, addig az *akaratlan* határozószó esetében az *akarva* határozószó.

¹¹ Az ÉrtSz. példamondatai olvashatóak.

¹² A *hirtelen*, *híretlen* szavak jelentéseiről H. Varga Márta a *Hirtelen ürügyn hirtelen...* c. cikkében értekezik az *Édes anyanyelvünk* XXVIII. évfolyamának első számában: <http://edesanyanyelvunk.anyanyelvapoló.hu/pdf/ea0602.pdf> [2011-04-28].

1.7.2. Észrevétlen - észrevehetően

Az észrevétlen – észrevehetően szópár eltér az adatbázisban felsorolt példáktól. Hiszen itt a privatív képzős szó antonímájában az *-en* határozórag egy *-hatÓ* képzős alapszóhoz kapcsolódik.

1.7.3. Privatív képzős határozószó - privatív képző nélküli határozószó

Az adatbázisban van arra is példa, hogy egy fosztóképzős határozószónak a képző nélküli tő az antonímája. Az önkéntelen – önként szópár esetében ez figyelhető meg. Hiszen az önkéntelen szavunk olyan cselekedetre vonatkozik, ami valakinek az akarata nélkül vagy annak ellenére történik, míg az önként olyanra, amely valakinek a saját akaratából, szabad elhatározásából megy végbe.

1.7.4. Privatív képzős határozószó - más tövű szó

A privatív képzős határozószók között többnek nincs ugyanabból a tövből létrehozott antonímája. Ilyen például a hirtelen, amelynek a lassan, a maradéktalan, amelynek a hiányosan és a minduntalan, amelynek a soha az antonim párja.

Következtetések

A privatív toldalékot tartalmazó határozószók képzői a *-vA* határozói igenévképzővel és a *-hatÓ* képzővel állíthatóak szembe szemantikailag.

1.8. A privatív képzős főnevek antonímái

A lexikalizálódás eredményeképpen néhány fosztóképzőt tartalmazó szó főnévvé vált a magyar nyelv lexémarendszerében. A hajléktalan, döntetlen, tudattalan olyan fosztóképzőt tartalmazó szavak, amelyek szinte kizárólagosan főnévi használatban élnek a magyar nyelvben. Melléknévi használatuk háttérbe szorult.

Ezeknek a kifejezéseknek az ellentétét csak körülírással tudjuk megfelelően megadni. A hajléktalan antonímája a *hajlékkal, lakással rendelkező* egyén lesz, a döntetlené az olyan verseny, ahol nincsenek azonos eredmények, a tudattalané pedig a pszichikai jelenségek olyan csoportja, amely a tudatban játszódik le.

Összegzés

A magyar fosztó- és tagadóképzők morfo-szemantikai problémái, különös tekintettel az antonimitásra című dolgozatomban több pontban is megkérdőjeleztem a szakirodalom által hangoztatott nézetet, amely szerint az *-(V)s* melléknévképzőn és a *-(t)t* befejezett melléknévi igenévképzőn kívül nem létezik más antonímája a magyar privatív derivátumnak. Az új szempontokat egy, a leggyakrabban használt privatív képzőket tartalmazó adatbázis segítségével vetettem fel, és példáztam.

Három részre tagoltam a jelenséget: a főnévi alapú-, a melléknévi alapú- és az igei alapú származékok vizsgálatára, amelyet az antonímák világosabb csoportosítása érdekében tartottam indokoltnak.

Az antonim párok listázása során tehát a következő eredményre jutottam:

a. Főnévi alaptag esetében a fosztóképző nemcsak az *-(V)s* melléknévképzővel, de az *-ó/-ő* folyamatos melléknévi igenévképzővel, a *-t(t)* befejezett melléknévi igenévképzővel és az *-ékony/-ékeny* melléknévképzővel áll szemben szemantikailag, valamint az olyan utótagszerű képződményekkel, mint a *-teli* és a *-dús*.

b. A melléknévi alaptagú szavakban, a szakirodalom nézetét alátámasztva, a fosztóképző az *-(V)s* melléknévképzővel kerülhet antonim viszonyba.

c. Míg az igei alaptag esetében a tagadóképző a *-t(t)* befejezett melléknévi igenévképző mellett, az *-ó/-ő* folyamatos melléknévi igenévképzővel és az *-(V)s* melléknévképzővel áll ellentétes kapcsolatban.

E három csoport vizsgálata mellett olyan kérdések is felmerültek, amelyek a *-hAtAtlAn* képző és a *képtelen* összetételi utótag szerepére vonatkoznak, valamint azoknak ritka jelenségeknek az esetére, amikor privatív képzős határozószó illetve privatív képzős főnév a képzés eredménye, vagy módosítószó az alaptag. Ezeknek a jelenségeknek a vizsgálatát nem merítettem ki teljesen, inkább csak kérdésfelvetésként szerepelnek a dolgozatban.

Maga a kérdés, amelyből kiindultam, újabb és újabb problémákat vetett fel a munkafolyamat során, amelyek közül több még megválaszolatlan maradt, és amelyeknek részletesebb megközelítését kutatásom folytatásának tekintek.

Könyvészet

Bárczi Géza – Országh László (főszerk.) 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest. = ÉrtSz.

Bokor József 2007. Szókészlettan. In: Adamikné Jászó Anna (szerk.), *A magyar nyelv könyve*. (nyolcadik, átdolgozott kiadás). Trezor Kiadó, Budapest. 164–196.

Keresztyén bibliai lexikon *Tisztátalan, tisztátalanság* c. szócikke:

http://agost.myip.hu/vak/cd2/szakmai_anyagok/biblia/kommentar/klx/index.html [2011-04-28].

Keszler Borbála. 2006. A toldalékmorféma-típusok elhatárolása: képzők, jelek, ragok. In: Keszler Borbála (szerk.), *Magyar Grammatika* (ötödik, átdolgozott kiadás). Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 57–60.

Keszler Borbála. 2006. A szóalkotás módjai. In: Keszler Borbála (szerk.), *Magyar Grammatika* (ötödik, átdolgozott kiadás). Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 307–323.

Kiefer Ferenc:

www.nytud.hu/szakcsoport/huszeves/slides/kiefer.ppt [2011-04-28].

Kiefer Ferenc:

<http://www.nytud.hu/szakcsoport/huszeves/absz/kiefer.pdf> [2011-04-28].

Kiefer Ferenc 2000. A morfológia. In: Kiefer Ferenc (szerk.), *Strukturális Magyar Nyelvtan 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Debrecen. 49–50.

Kiefer Ferenc–Ladányi Mária 2000. Morfoszintaktikailag semleges képzések. In: Kiefer Ferenc (szerk.), *Strukturális Magyar Nyelvtan 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 172–194.

Magyar nemzeti szövegtár:

<http://corpus.nytud.hu/mnszbeta/> [2011-04-28]

Papp Ferenc (szerk.) 1994. *A magyar nyelv szóvéghmutató szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Pusztai Ferenc (szerk.) 2008. *Magyar értelmező szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Ruzsiczky Éva 1961. A szóképzés. In: Tompa József (szerk.), *A mai magyar nyelv rendszere I*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 382–392.

Tótfalusi István: <http://www.szokincshalo.hu/szotar/>? [2011-04-29].

H. Varga Márta 2005. A 'hiány'-t jelentő denominális fosztóképzős melléknevek szemantikai ellentétpárjai. *Nyr* 129: 104–108.

H. Varga Márta 2006. a. *A hirtelen ürügyén hirtelen...*(*Édes anyanyelvünk* 2006/XXVIII./1)

<http://edesanyanyelvunk.anyanyelvapolo.hu/pdf/ea0602.pdf> [2011-04-29].

H. Varga Márta 2006.b. *A magyar fosztó- és tagadóképző*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Tartalomjegyzék

A magyar fosztó- és tagadóképzők morfo-szemantikai problémái, különös tekintettel az antonimitásra	1
Bevezetés	1
1. A magyar privatív képző antonímái	2
1.1. A főnévi alapú fosztóképzők antonímái	3
1.1.1. Főnévi alapú fosztóképzős szó – -(V)s melléknévképzős szó	3
1.1.2. A -AtlAn képző hatása az -(V)s képzős szavakra	6
1.1.3. Főnévi alapú fosztóképzős szó – folyamatos melléknévi igenévképzős szó ...	6
1.1.4. Főnévi alapú fosztóképzős szó – -ékony/-ékeny melléknévképzős szó	7
1.1.5. Főnévi alapú fosztóképzős szó – befejezett melléknévi igenévképzős szó	7
1.1.6. Főnévi alapú fosztóképzős szó - -teli, -dús végű szavak	8
1.1.7. Főnévi alapú fosztóképzős szó – -vAl rendelkező kifejezés	8
1.1.8. Főnévi alapú fosztóképzős szó – más tövű szó.....	9
1.1.9. „Fosztóképzős dublettek”	9
1.2. A melléknévi alapú fosztóképzős szavak antonímái	10
1.2.1. Melléknévi alapú fosztóképzős szó – alapszó	10
1.2.2. A melléknévi alapú tisztátalan/ tisztátlan fosztóképzős dublett	11
1.2.3. Melléknévi alapú fosztóképzős szó - -(V)s képzős szó	12
1.2.4. Elégtelen – elégséges	12
1.2.5. Melléknévi alapú fosztóképzős szó – más tövű szó.....	12
1.3. A magyar tagadóképző antonímái	13
1.3.1. Tagadóképzős szó - befejezett melléknévi igenévképzős szó	13
1.3.2. Tagadóképzős szó – folyamatos melléknévi igenévképzős szó	13
1.3.3. Tagadóképzős szó - -(V)s melléknévképzős szó.....	14
1.3.4. Tagadóképzős szó – más tövű szó	14
1.3.5. Nem szabályos képzésű tagadóképzős szavak.....	14
1.4. A -hAtAtlAn képző antonímái.....	15
1.4.1. -hAtAtlAn képzős szó - -hAtÓ képzős szó.....	15
1.4.2. -hAtAtlAn képzős szó – igenévképzős szó.....	16
1.4.3. -hAtAtlAn képzős szó - -(V)s melléknévképzős szó.....	16
1.4.3. -hAtAtlAn képzős szó – más tövű szó.....	16
1.5. A fosztóképzős származék töve módosítószó.....	17
1.6. A -képtelen végű szavak antonímái	17
1.7. A privatív képzős határozószók antonímái	17
1.7.1. Privatív képzős határozószó - -vA határozói igenévképző	18
1.7.2. Észrevétlen – észrevehetően	19
1.7.3. Privatív képzős határozószó – privatív képző nélküli határozószó	19
1.7.4. Privatív képzős határozószó – más tövű szó.....	19
1.8. A privatív képzős főnevek antonímái	19
Összegzés.....	20

Könyvészet.....	21
-----------------	----